

2008

MULTILINGUISMO E SOCIETÀ

TUDIO

MULTILINGUISMO E SOCIETÀ 2008

AKADEMIO DE ESPERANTO

Vojoj de interlingvistiko:
de Bruno Migliorini al la nuna tempo

Aktoj de la studtago en la universitato de Florenco
26a de julio 2006a

Akademio de Esperanto

Vojoj de interlingvistiko:
de Bruno Migliorini al la nuna tempo

Aktoj de la studtago en la universitato de Florenco
28-a de julio 2006

Redaktis Renato Corsetti

Multilinguismo e Società

Anno 2008

"Aktoj de la studtago en la universitato de Florenco

28-a de julio 2006-a

Akademio de Esperanto

Vojoj de interlingvistiko: de Bruno Migliorini al la nuna tempo"

© 2008, Edistudio, Pisa, EU

ISSN: 2036-4482

Registro dei periodici del Tribunale di Pisa n° 17 dell'11 luglio 2008

ROC, Registro degli Operatori di Comunicazione n° 9545 del 30 gennaio 2004

Direttore responsabile: Brunetto Casini

Comitato Scientifico:

Davide Astori, Università di Parma

Detlev Blanke, Humboldt-Universität zu Berlin, Germania

Renato Corsetti, Università di Roma, La Sapienza

Probal Dasgupta, Indian Statistical Institute, Calcutta, India

Sergio Di Sano, Università di Chieti-Pescara, G. d'Annunzio

Giordano Formizzi, Università di Verona

Gabriele Iannàccaro, Università di Milano-Bicocca

Carlo Minnaja, Università di Padova

Fabrizio Angelo Pennacchietti, Dipartimento di Orientalistica, Università di Torino.

Humphrey Tonkin, University of Hartford, U.S.A.

Paolo Valore, Dipartimento di Filosofia, Università di Milano.

Abbonamento annuo: € 15,00. *Jara abono* € 15,00.

L'abbonamento va pagato a:

La jara abono devas esti pagita al:

Edistudio di Brunetto Casini, C.P. 213, I-56100 Pisa, Italia / *Italiujo, EU.*

sul conto corrente postale / *al p&e: 12230561 "Edistudio, Pisa"*

o sul conto bancario / *ai al banka konto: IT58L0838514000006000200049 "Edistudio di Brunetto Casini"*

BIC SWIFT PCRAIT3FAP0

o sul conto UEA / *ai per la UEA-konto: edst-j*

Propono klasifiki la prepoziciojn de Esperanto

1 – Ĉu ankaŭ prepozicioj formas sistemon?

Prepozicioj estas parol-elementoj kiuj ankoraŭ ne ricevis kontentigan lingvistikan pri-trakton. Tiuj morfemoj – kiuj «servas por dependigi substantivon aŭ pronomon de alia vorto kaj lokiĝas antaŭ la dependa vorto»¹ – apartenas al aparta tipologio de lingvoj kiu ampleksas ankaŭ Esperanton. Temas pri lingvoj kiuj konstruas siajn frazojn tiamaniere, ke la verbo ĝenerale ne okupas la finan parton de la frazo. Ĉar la verbo (V), aŭ pli larĝasence la predikato, rolas kiel akso de la frazo, ĉiu substantivo aŭ substantiva sintagma (SS) emas montri sian rilaton al la predikato pere de morfemo troviĝanta inter ĝi kaj la predikato mem.

En la tipologio de lingvoj al kiu apartenas Esperanto tia rilat-morfemo estas prepozicio (Prep) kaj tial ĝi antaŭiras la koncernan substantivan sintagmon (SS) direktiĝante (< / >) al la verbo (V), ekz.: “la knabo ludas kun ĝojo per guma pilko” = “la knabo(SS) > ludas(V) < [kun(Prep) ĝojo(SS)] < [per(Prep) guma pilko (SS)]”. Male, en lingvoj en kies frazoj la predikato situas frazfine, tia rilatmorfemo estas postpozicio (Postp) kiu same troviĝas inter la substantiva sintagma (SS) kaj la predikato; sed en tiu kazo ĝi postiras la koncernan substantivan sintagmon direktiĝante al la frazfino, ekzemple turklingve: “çocuk sevinçle lâstikli bir top ile oynayor” = “çocuk(SS) > [sevinç(SS)-le (Postp)] > [lâstikli bir top(SS) ile (Postp)] > oynayor(V)”, vortvorte: ‘knabo ĝojo-kun guma unu pilko-per ludas’.

La nombro de la prepozicioj varias de lingvo al lingvo kaj malofte la semantiko de unuopa prepozicio plene respondas al tiu de analoga prepozicio de alia lingvo. Oni do supozas ke ĉiu lingvo prezentas sian propran prepozician sistemon, kaj tio ŝajnas dependi de la aparta maniero en kiu ĉiu lingvo analizas kaj semantike kunrilatigas la realaĵojn kaj la eventojn de la eksterlingva mondo. Oni tamen ankoraŭ ne scias sur kiuj principoj baziĝas prepozicia sistemo.

Kelkaj prepozicioj organiziĝas ja en subsistemoj karakterizataj de certa vektoro. Ekzistas, ekzemple, prepozicioj kiuj okupas precizan lokon en serio esprimanta la vektoran sinsekvon ‘origino-celo-itinero-atingo’, ekzemple, en Esperanto: # ⇒ DE / EL ⇒ AL ⇒ TRA ⇒ ĜIS / EN (-N) #. Krome ekzistas paroj da prepozicioj indikantaj kontraŭstaran situon laŭ akso

*. [Fabricio A. Penakjeti] Universitato de Torino (Italujo).

1. Kp. PIV 2002, p. 913. Laŭ PAG 1980, p. 54, § 24: «la prepozicio ... servas por submeti substantivon, pronomon, aŭ esceptokaze infinitivan verbon sub alian substantivon, sub verbon, adjektivon aŭ adverbon».

horizontala (en Esperanto: ANTAŬ, KONTRAŬ ⇔ MALANTAŬ, POST) aŭ laŭ akso vertikala (en esp.: SUPER, SUR ⇔ SUB).

Tiuj subsistemoj tamen ne sufiĉas por redoni koheran bildon de la tuta prepozicia sistemo. Tial gramatikistoj, enkondukante la temon “prepozicioj”, normale ne trovas pli taŭgas sistemon por ilin prezenti ol per ilia listigado laŭ alfabeto ordo, ekzemple, en Esperanto: AL, ANSTATAŬ, ANTAŬ, APUD, ĈE, ĈIRKAŬ, DA, DE, DUM, EKSTER, EL, EN, ĜIS, INTER, JE, KONTRAŬ, KROM, KUN, LAŬ, MALANTAŬ, MALGRAŬ, PER, PO, POR, POST, PRETER, PRI, PRO, SEN, SUB, SUPER, SUR, TRA, TRANS².

Temas pri tute arbitra listigmaniero, same pravigebla kiel jena ordo kie kombiniĝas kaj vicigo alfabeto kaj vicigo laŭ longeco: AL, ĈE, DA, DE, DUM, EL, EN, JE, ĜIS, KUN, LAŬ, PER, PO, POR, PRI, PRO, SEN, SUB, SUR, TRA, APUD, KROM, POST, ANTAŬ, INTER, SUPER, TRANS, ĈIRKAŬ, EKSTER, PRETER, KONTRAŬ, MALGRAŬ, ANSTATAŬ, MALANTAŬ.

Parenteze, estas okulfropa la granda nombro de la esperantaj prepozicioj (34) kompare kun alilingvaj prepoziciaj inventaroj. Granda parto de la prepozicioj de Esperanto respondas fakte en aliaj lingvoj al ‘prepoziciaĵoj’³. En tiu inventaro tamen ne enestas prepozicioj kiuj pli malfrue eniris en la lingvon kiel ekzemple CIS (la malo de TRANS aŭ de ĜIS⁴) kaj FAR⁵, kaj faklingvaj prepozicioj kiel ekzemple FRI⁶. Mankas krome prepozicioj kiuj en aliaj lingvoj funkcias kiel KIEL kaj kiel OL. Enestas male la antaŭnumerala morfemo PO, kiun, miaopinie, oni erare konsideras prepozicio kaj tial ekestas bedaŭrinda konfuzo en la kapo de la lernantoj⁷. Fino de la parentezo.

2 – La propono de Viggo Brøndal

Genia sed preskaŭ nekonata estas la propono de Viggo Brøndal (1887-1942) skizi sistemon teorie validan por ĉiu prepoziciahava lingvo. La sistemo elpensita de tiu dana lingvisto baziĝas ĉefe sur interplekto de du fundamentaj rilatoj en matematika logiko: transitiveco kaj simetrieco⁸.

‘Transitiva’ estas, ekzemple, la prepozicio EN ĉar objekto x_1 povas troviĝi EN pli granda objekto x_2 , siavice troviĝanta EN pli granda objekto x_3 , kiu dume troviĝas EN ankoraŭ pli granda objekto x_4 ĝis infinito. Transitiveco: x_1 EN x_2 EN x_3 EN x_4 EN x_5 EN x_{∞} .

Same ‘transitiva’ estas la prepozicio KUN ĉar objekto x_1 povas aperi KUN detalo x_2 , siavice aperanta KUN detalo x_3 , kiu dume aperas KUN detalo x_4 , ĝis infinito: x_1 KUN x_2 KUN x_3 KUN x_4 KUN x_5 KUN x_{∞} .

Estas male ‘netransitiva’ la prepozicioj AL, ĜIS kaj DE. Nome, se oni asertas ke objekto x rilatas AL objekto y , tio signifas ke ĝi rilatas ekskluzive AL la objekto y . Same, se oni asertas ke objekto x moviĝas ĜIS objekto y , tio signifas ke ĝi ne moviĝas pluen. Se, fine, oni asertas

2. Kp. PAG 1980, p. 168, § 120; Migliorini 1986, pp. 67-71, §§ 86-88.

3. Kp. PAG 1980, pp. 169-170, § 122, kiel ekzemple ‘favore al’, ‘aparte de’, ‘kompare kun’.

4. Kp. PIV 2002, p. 199a: “lia bieno sterniĝas cis la rivero ĝis la landvojo”.

5. Kp. PAG 1980, pp. 203-204, § 138.

6. Kp. PIV 2002, p. 367b: “liveri varojn fri landlimo”.

7. Kp. PAG 1980, pp. 112-115, § 87E.

8. Kp. Brøndal 1967, pp. 59, 65.

ke objekto *x* venas DE loko *y*, tio signifas ke ne gravas ĉu antaŭe la objekto *x* venis DE alia loko. Netransitiveco: *x* AL *y* #; *x* ĜIS *y* #; *x* DE *y* #.

La prepozicio KUN estas krome 'simetria' ĉar, se objekto *x*₁ troviĝas KUN objekto *x*₂, kaj tiu objekto troviĝas siavice KUN objekto *x*₃, tiu ĉi lasta troviĝas ankaŭ KUN la komenca objekto *x*₁. Simetrieo: *x*₁ KUN *x*₂ KUN *x*₃ KUN *x*₁. En apartaj kazoj ankaŭ la prepozicio DE estas 'simetria; ekzemple, se persono *x* estas parenco DE persono *y*, reciproke ankaŭ persono *y* estas parenco DE persono *x*⁹.

'Nesimetria' estas la prepozicioj AL kaj ĜIS. Nesimetrieo: *x* AL *y* #; *x* ĜIS *y* #.

Diagramo 1¹⁰

	/-	neŭtraj	/+
	Netransitivaj		Transitivaj
Nesimetriaj -/	-/- AL, ĜIS		-/+ SUR, EN ¹¹
neŭtraj			
Simetriaj +/-	+/- DE		+/+ KUN

3 – 'Abstraktaj prepozicioj kaj 'situa' prepozicioj

Elpensinte tian klasifikan kradon, Brøndal havis du grandajn meritojn. Unue, li pionire enkondukis en la sciencan debaton la demandon, ĉu ankaŭ la prepozicioj organiziĝas en sistemo, kaj respondante jese, li proponis la gvidliniojn por priskribi la prepozician sistemon propran al ĉiu unuopa prepoziciva lingvo. La dua merito de Brøndal ne estas minor: li klare distingis la kategorion de 'abstraktaj' prepozicioj disde la kategorio de 'situa' prepozicioj¹².

La prepozicioj de la dua katekoro ne interesas la danan lingviston ĉar semantike ili estas pezaj: ili ja indikas situon en la spaco aŭ en la tempo aŭ simile. En Esperanto oni devus do tuj elsarki prepoziciojn kiel SUR, SUPER, SUB, ANTAŬ, MALANTAŬ, KONTRAŬ, POST, ĈIRKAŬ, PRETER, TRANS, EKSTER, KROM, ANSTATAŬ kaj MALGRAŬ. 'Abstraktaj' estas male la prepozicioj havantaj principe nenian rilaton al spaca aŭ tempa situoj¹³.

La distingo inter 'abstraktaj' kaj 'situa' prepozicioj ne estas bagatela, ĉar pensokoloj kiel la 'genera-transforma' lingvoteorio forte kontribuis ĉi-koncerne konfuzi la akvojn. Renomaj lingvistoj senpercepte glitis en insidan enfalilon de terminologia naturo. Ĉar la ku-

naĵo 'prepozicio' + 'substantivo' aŭ 'substantiva sintagmo' (Prep + SS)¹⁴ estas ĝenerale nomata 'prepozicia sintagmo' (PrepS; anglalingve *Preposition Phrase [PP]*), oni supozis ke ja devas ekzisti paralelo inter la prepozicia sintagmo kaj la 'substantiva sintagmo' (SS; *Noun Phrase [NP]*). Tiam paralelecon oni poste pretendis trovi ankaŭ kun la 'adjektiva sintagmo' (AS; *Adjective Phrase [AP]*, ekz. "tre avida je gloro") kaj kun la 'verba sintagmo' (VS; *Verb Phrase [VP]*).

Oni tial konkludis ke, samkiel la ĉefa, kerna aŭ reganta vorto (*Head*) de substantiva sintagmo (SS) estas la substantivo kiu, en ties interno, ne estas antaŭata de prepozicio (ekz. "verkisto" en la SS-oj "fama verkisto" kaj "verkisto de romanoj"), la kerna vorto de PrepS estas la prepozicio mem (ekz. "de" en "de romanoj"). Rezulte oni atribuis al la prepozicio la funkcion regi la sekvantan substantivon. Por tion pravigi oni eĉ konjektis ke prepozicio esence devenas de 'situa' adverbo reganta substantivon¹⁵.

Ni koncedu ke por certa parto de 'abstraktaj' prepozicioj etimologio estas divenebla; nome ke, por parto de ili, estas sufiĉe klara historia deveno el-de gramatikigado aŭ morfemigado de substantivoj. Tio estas la kazo, en Esperanto, de FAR < fare de ... < pro faro de ...¹⁶. Tamen, esenca restas la diferenco inter 'abstraktaj' prepozicioj, 'situa' prepozicioj kaj prepoziciaĵoj¹⁷. Ĉe prepoziciaĵoj, fakte, estas tute evidente ke la substantivo (S) rolas kiel suplemento¹⁸ de adverbo, ekzemple 'fronte al S', 'aparte de S', 'interne de S', 'malproksime de S', 'meze de S', 'kontraste kun S', 'kune kun S' ktp. La fakto ke la substantivo dependas de la adverbo estas ĝuste indikata de specifa 'abstrakta' prepozicio (AL, DE, KUN). Prepozicio do ne regas la sekvantan substantivon; ĝi nur rilatigas substantivon (ni ĝin nomu *B*) kun alia parolelemento (ni ĝin nomu *A*), kiu povas esti substantivo, adjektivo, adverbo, verbo aŭ tuta prepozicio¹⁹. Tial prepozicio faras el substantivo *B* la suplementon respektive de substantivo *A* ('krono EL floroj'), de adjektivo *A* ('surda AL peto'), de adverbo *A* ('norde DE la Alpoj'), aŭ faras el ĝi la nerektan objekton ('revi PRI feliĉo') aŭ la adjekton ('labori POR vivi') de verbo *A*. El tio sekvas ke la termino 'prepozitivo'²⁰ estas preferinda ol la termino 'prepozicia sintagmo' (*Preposition Phrase*): ĝi nur indikas ke la prepozicio estas rilatilo inter la parolelementoj *A* kaj *B*; sed la parolelemento *A* estas la reganto, kaj la substantivo *B* estas la regato.

4 – Alternativa propono por klasifiki prepoziciojn

Ni provu nun ekspluati la fakaron (kadron kaj kradon) proponitan de Viggo Brøndal

14. Substantiva sintagmo (SS) estas la kunajo de substantivo kaj unu aŭ pli el siaj suplementoj, kp. PAG 1980, pp. 192-207, §§ 133-142.

15. Kp. Jackendoff 1991 (1977), pp. 14, 78-80, 137-139, 144.

16. Kp. Rubin 2005, pp. 46-48: arablingve fi 'en' < 'buŝe de ...' < '(en la) buŝo de ...'; nov-aramee reŝ 'sur' < 'kape de ...' < '(sur la) kapo de ...'.

17. Kp. PAG 1980, pp. 169, § 122. Dum la nombro de la prepozicioj estas en ĉiu lingvo limigita kaj stabila, la nombro de la prepoziciaĵoj estas virtuale senlima; kp. Brøndal 1967, p. 38.

18. Kp. PAG 1980, p. 55, § 25.

19. Kp. PAG 1980, p. 54, § 24: «la prepozicio; ĝi servas por submeti substantivon, pronomon, aŭ esceptokaze infinitivan verbon sub alian substantivon, sub verbon, adjektivon aŭ adverbom»; PIV 2002, p. 913b: «Prepozicio: morfemo, kiu servas por dependigi substantivon aŭ pronomon de alia vorto kaj lokiĝas antaŭ la dependa vorto».

20. Kp. PAG 1980, p. 62, § 34: «prepozitivo t.e. substantivo antaŭata de prepozicio, kiu signas, ke la vorto funkcias kiel nereka objekto aŭ adjekto».

9. Kp. Brøndal 1967, p. 59.

10. Kp. Brøndal 1967, pp. 197-204.

11. Laŭ Brøndal prepozicioj analogaj al EN lokiĝas en la meza transitiva (dimensia) kesto; kp. Brøndal 1967, pp. 197-204.

12. Kp. Brøndal 1967, pp. 39, 62-63.

13. Kp. Brøndal 1967, p. 55.

kaj ni ĉerpu el ĝi sugestojn por difini, se eble pli taŭge, kriteriojn por la klasifikado de prepozicioj.

Ni komencu do per vertikala akso kie, supre, staras la parolelemento A ($*$) kaj, malsupre, la substantivo B ($===$). Inter la elemento A kaj la elemento B ni desegnu sageton direktitan malsupren. Ĝi reprezentu ĉiun prepozicion indikantan ke la elemento A 'superas' la elementon B , nome ke A respondas al eksterlingva objekto aŭ evento kiu estas pli potenca, pli alta, pli dinamika, pli movebla ktp. ol la objekto aŭ evento al kiu respondas al la substantivo B .

Bildo 1

Intuicie tiu bildo sugestas ke la elemento A sin ĵetas aŭ projekciigas sur la elementon B , ekzemple en la frazo "La glaso falis (A) sur la plankon (B)".

Prunteprenante de la gestalta psikologia teorio la fundamentajn terminojn *Figuro* kaj *Fono*, – terminojn kaj konceptojn adoptitajn de la t.n. kognativa lingvistiko (*Cognitive Linguistics*)²¹ – ni rigardu la elementon A kiel *Figuron* (*Trajector*: $*$) kaj la elementon B kiel *Fonon* (*Landmark*: $===$), kaj ni provu 'apliki' per nia atentokapablo tian *Figuron* sur tian *Fonon*. Ni diros tiam ke A estas POR B , SUR B , SUPER B , ANTAŬ B , KONTRAŬ B , ktp.

Se, male, ĉe la supro de la vertikala akso ni metos la elementon B , nome la *Fonon*, kaj malsupre de ĝi ni metos la elementon A , nome la *Figuron*, kaj poste ni desegnos sageton direktitan al la *Figuro*, nu, tiu sageto reprezentu ĉiun prepozicion kiu indikas ke B 'superas' A -n, nome ke B respondas al eksterlingva objekto aŭ evento kiu estas pli potenca, pli granda, pli vasta, pli stabila, pli antikva, pli aŭtoritata, ktp. ol la objekto aŭ evento al kiu respondas al la substantivo A . Ni diros tiam ke A estas SUB B , POST B , MALANTAŬ B , KROM B , EKSTER B , ktp.

Bildo 2

Intuicie tiu bildo sugestas ke la elemento A eliĝas, ekaperas aŭ distingiĝas de la elemento B , ekzemple en la frazo "Akvo gutetis ($*$: *Figuro*) de la plafono ($===$: *Fono*)".

Tiamaniere ni povus jam distingi inter du grandaj klasoj de prepozicioj: (1) la prepozicioj kiuj indikas 'aplikon' de la *Figuro* sur la *Fonon*, kaj (2) la prepozicioj kiuj male indikas 'aplikon' de la *Fono* sur la *Figuro*. Tiun duan tipon de 'apliko' ni nomu 'retroapliko' kaj ni ĝin distingu per substrekitaj literoj. La literoj de la unua tipo de 'apliko' estu male la borderitaj.

Ni povas nun plenigi la mezajn (neŭtrajn) fakojn de la fakaro elpensita de Brøndal. En la supran fakon ni metu la 'aplikajn' prepoziciojn POR, SUR, SUPER, ANTAŬ, KONTRAŬ, ĈIRKAŬ, PRETER, kaj TRANS. Temas, krom POR, pri prepozicioj kun evidenta 'situa' signifo.

Diagramo 1

		Neŭtraj	
Aplikaj		<u>POR</u> , <u>SUR</u> , <u>SUPER</u> , <u>ANTAŬ</u> , <u>KONTRAŬ</u> , <u>ĈIRKAŬ</u> , <u>PRETER</u> , <u>TRANS</u>	
Neŭtraj			
Retroaplikaj			

En la malsupran mezan fakon ni enmetu male la 'retroaplikajn' prepoziciojn SUB, POST, MALANTAŬ, KROM, EKSTER, ANSTATAŬ, kaj MALGRAŬ. Ankaŭ ĉi-kaze temas, krom MALGRAŬ, pri prepozicioj kun evidenta 'situa' signifo.

Diagramo 2

		Neŭtraj	
Aplikaj		<u>POR</u> , <u>SUR</u> , <u>SUPER</u> , <u>ANTAŬ</u> , <u>KONTRAŬ</u> , <u>ĈIRKAŬ</u> , <u>PRETER</u> , <u>TRANS</u>	
Neŭtraj			
Retroaplikaj		<u>SUB</u> , <u>POST</u> , <u>KROM</u> , <u>MALANTAŬ</u> , <u>EKSTER</u> , <u>ANSTATAŬ</u> , <u>MALGRAŬ</u>	

Krom la 'aplikaj' prepozicioj per kiuj ni plenigis la supran mezan keston de la Brøndal-kestaro, troviĝas 'aplikaj' prepozicioj, ĉi-foje pli abstraktaj, kies tasko estas prezenti la *Fonon* en la menso de onia kunparolanto kiel dotitan per dimensioj kaj kiel ekzistantan en la sama tempo-spaca sfero de la *Figuro*. Tiaj estas la 'aplikaj' prepozicioj EN, DUM, TRA kaj INTER. Tiu grupo inkluzivas ankaŭ la prepozicion POR kiam ĝi rolas dimensiece. Ekzemploj: 'loĝi EN Berlino', 'EN la vintro oni hejtas la fornojn', 'legi libron EN kvar tagoj', 'vagi EN granda mizero', 'veni EN granda nombro', 'veni EN propra persono', 'ĉesu vidi EN mi

21. Kp. Langacker 1982; Taylor 1993; Taylor 2002; Luraghi-Gaeta 2003.

majstron!', 'jeti EN sakon', 'fendi ŝtipon EN du partojn'; 'li dormis DUM la tuta parolado', 'fleksu arbon DUM ĝia juneco'; 'vojaĝi ŝipe TRA Rejno de Majenco ĝis Kolonjo', 'vidi ion TRA la fenestro', 'ŝi jetis rigardon TRA la fenestran vitron'; 'INTER la fenestro kaj la pordo estas tablo', 'enŝovinte la kapon INTER la arbetojn', 'ŝi sidiĝis en la dometo POR iomete da tempo', 'forvojaĝi POR tri semajnoj', 'foriri POR ĉiam'.

Tiajn prepoziciojn ni enmetu en la dekstran supran keston, kaj ni nomu ilin 'dimensiaj aplikaj prepozicioj'.

Diagramo 3

		Neŭtraj	Dimensiaj
Aplikaj		POR, SUR, SUPER, ANTAŬ, KONTRAŬ, ĈIRKAŬ, PRETER, TRANS	EN, DUM, TRA, INTER
Neŭtraj			
Retroaplikaj		<u>SUB, POST, KROM, MALANTAŬ, EKSTER, ANSTATAŬ, MALGRAŬ</u>	

Estas same 'dimensiaj' sed 'retroaplikaj' la 'abstraktaj' prepozicioj KUN, PER, LAŬ kaj APUD, ekzemple en la frazoj 'manĝi KUN amiko', 'morti KUN sia viktimo', 'boato KUN longaj remiloj', 'la butikisto parolis KUN kliento', 'Karlo reagis KUN kolero'; 'Karlo skribas PER kraĵono', 'teni infanon PER la mano', 'sendi leteron PER dungito', 'sin nutri PER legomoj', 'tremi PER la tuta korpo'; 'veturi LAŬ la Rejno', 'kuri LAŬ la ŝtuparo', 'agi LAŬ ies ordono', 'veli LAŬ la vento', 'juĝi pri io LAŬ ĝia ekstero', 'fali LAŬ sia tuta longeco'; 'stari APUD la patro', 'estis varmega batalo APUD Lepsiko', 'oni starigis la florpoton ĉe la fenestro tute APUD lia lito', 'mi ne loĝas ĉe mia frato sed mia loĝejo estas APUD la lia'.

Tiajn prepoziciojn ni enmetu en la dekstran malsupran keston, kaj ni nomu ilin 'dimensiaj retroaplikaj prepozicioj' (vidu la diagramon 4)

En la maldestran supran fakon ni metu nun la 'abstraktajn' 'aplikajn' prepoziciojn, kies tasko estas prezenti, en la menso de aŭskultanto/leganto, la *Fonon* senkonsidere al ĝiaj dimensioj kaj al ĝia eventuala kunekzisto en la sama tempo-spaca sfero kun la *Figuro*. Tiaj estas la 'aplikaj' prepozicioj AL, ĜIS, ĈE, JE kaj la pseŭdoprepozicio KIEL. Al ili aldoniĝas la prepozicio POR kiam ĝi rolas sendimensie. Ni nomu ilin 'nedimensiaj aplikaj prepozicioj'. Ekzemploj: 'iri AL la urbo', 'venos AL vi mizero', 'frapi AL la pordo', 'respondi AL iu', 'sopiri AL la hejmo', 'inklino AL io', 'doni ion AL iu', 'malutili AL iu', 'fari AL si veston', 'trinkigu AL li akvon!', 'malestimo AL la tradicio', 'amo de la filo AL sia patro', 'surda AL iu', 'tre kara AL mi'; 'vidi nur ĜIS la pinto de sia nazo', 'laboradi ĜIS profunda nokto', 'mi simpligis

Diagramo 4

		Neŭtraj	Dimensiaj
Aplikaj		POR, SUR, SUPER, ANTAŬ, KONTRAŬ, ĈIRKAŬ, PRETER, TRANS	EN, DUM, TRA, INTER
Neŭtraj			
Retroaplikaj		<u>SUB, POST, KROM, MALANTAŬ, EKSTER, ANSTATAŬ, MALGRAŬ</u>	<u>KUN, PER, LAŬ, APUD</u>

ĜIS nekredebleco la gramatikon'; 'sidi ĈE tablo', 'esti maldika ĈE la koksoj', 'pordo ĈE la komenco de la vojo', 'kapti iun ĈE la brako', 'sidi malfrue ĈE vino', 'insisti ĈE iu', 'loĝi ĈE sia onklo', 'profesoro ĈE la universitato', 'malaperi ĈE la koka krio', 'ne paroli ĈE la alesto de la mastro'; 'gravediĝi JE ĝemeloj', 'kredi JE Dio', 'vekiĝi JE la kvina', 'malsaniĝi JE lepro', 'JE la komenco oni staris'; 'alta KIEL monto', 'trakti iun KIEL krimulon', 'li KIEL sekretario povas facile tion aranĝi', 'li propagandis KIEL unua tiujn ideojn', 'vojaĝo POR plezuro', 'plumo POR skribado', 'glaso POR vino', 'pago POR la abono', 'aĉeti teon POR unu franko', 'preni la danĝeron POR ŝercø', 'mono POR mizeruloj'.

Diagramo 5

	Nedimensiaj	Neŭtraj	Dimensiaj
Aplikaj	<u>AL, ĜIS, KIEL, ĈE, JE</u>	POR, SUR, SUPER, ANTAŬ, KONTRAŬ, ĈIRKAŬ, PRETER, TRANS	EN, DUM, TRA, INTER
Neŭtraj			
Retroaplikaj		<u>SUB, POST, KROM, MALANTAŬ, EKSTER, ANSTATAŬ, MALGRAŬ</u>	<u>KUN, PER, LAŬ, APUD</u>

Restas plenigota la maldekstra malsupra kesto de la Bröndal-kestaro. Tien ni enmetu la 'abstraktajn' 'retroaplikajn' prepoziciojn DE, EL, DA, PRO, PRI, SEN kaj la pseŭdoprepo-

zicion *OL*. Ankaŭ ili havas la taskon prezenti, en la menso de la aŭskultanto/leganto, la *Fonon* senkonsidere al ĝiaj dimensioj kaj al ĝia eventuala kunekzisto en la sama tempospaca sfero kun la *Figuro*. Vidu ekzemple la frazojn 'la vazo falis *DE* la tablo', 'veni *DE* la urbo', 'tremi *DE* febro', 'ĉirkaŭata *DE* la tuta familio', 'dika branĉo rompiĝis *DE* la vento', 'homo *DE* granda talento', 'alto *DE* dudek metroj', 'mortigo *DE* homo estas krimo', 'utileco *DE* Esperanto', 'norde *DE* la Alpoj', 'la libro *DE* Petro'; 'atakoj de la nomadoj *EL* la dezerto', 'ili forĝos *EL* siaj glavoj plugilojn', 'monumento *EL* la antikva tempo', 'traduki *EL* latino', 'unu *EL* ili', 'osto *EL* miaj ostoj'; 'glaso *DA* vino', 'pli *DA* akvo'; '*PRO* najleto bagatela pereis ĉevalo plej bela', 'mi ridas *PRO* lia naiveco'; 'dubi *PRI* io', 'inter generaloj parolu *PRI* bataloj', 'mi craris *PRI* mi mem', 'konscia *PRI* io', 'rajto *PRI* represado', 'la legendo *PRI* Faŭsto'; 'pli alta *OL* monto', 'antaŭ *OL* foriri (= pli frue *OL* foriri)', 'preferi morti *OL* senhonorigi'.

Ni nomu tiajn prepoziciojn 'nedimensiaj retroaplikaj prepozicioj'.

Diagramo 6

	Nedimensiaj	Neŭtraj	Dimensiaj
Aplikaj	AL, ĜIS, KIEL, ĈE, JE	POR, SUR, SUPER, ANTAŬ, KONTRAŬ, ĈIRKAŬ, PRETER, TRANS	EN, DUM, TRA, INTER
Neŭtraj			
Retroaplikaj	DE, EL, DA, OL, PRO, PRI, SEN	SUB, POST, KROM, MALANTAŬ, EKSTER, ANSTATAŬ, MALGRAŬ	KUN, PER, LAŬ, APUD

Ni ricevas tiamaniere kradon esence similan al tiu de Viggo Brøndal²². En ĝi la prepozicioj – en tiu ĉi kazo la prepozicioj de Esperanto – estas klasifikataj danke al interplekto de du kriterioj same kiel faris la dana lingvisto. La du dekstraj fakoj entenantaj la 'dimensiajn prepoziciojn' (dekstra kolumno de diagramo 7) koincidas fakte kun la du dekstraj Brøndal-aj fakoj entenantaj la 'transitivajn prepoziciojn'. Same, la du maldekstraj fakoj (maldekstra kolumno) de la 'nedimensiaj prepozicioj' koincidas kun la Brøndal-aj fakoj entenantaj la 'netransitivajn prepoziciojn'.

Krom tio, estas interese kaj signifoplene ke la tri fakoj entenantaj la 'aplikajn prepoziciojn' (supra bendo de diagramo 7), nome la prepozicioj kiuj indikas ke la *Figuro* (elemento *A*) estas aplikata (projekciata) sur la *Fonon* (elementon *B*), koincidas kun la Brøndal-aj fakoj entenantaj la 'nesimetriaajn prepoziciojn'. Fakte, aplikado (projekciado) estas ago unu-

direkta, unuvektora; ĝi ne estas inversigebla²³.

Male, la tri fakoj de la malsupra bendo entenantaj la 'retroaplikajn prepoziciojn', nome la prepoziciojn indikantaj ke la *Figuro* (elemento *A*) eliĝas, ekaperas kaj distingiĝas disde la *Fono* (elemento *B*), koincidas kun la Brøndal-aj fakoj kiuj entenas la 'simetriaajn prepoziciojn'. Tio signifas ke la rilatoj esprimataj de la 'retroaplikaj prepozicioj' estas la produkto de ia inversigo. Fakte ili rezultas el la transformo de 'aplikaj' mensaj operacioj esprimataj de 'aplikaj prepozicioj'.

Ni faru ekzemplojn. La substantiva sintagmo 'poto *KUN* kovrilo' estas ja la prilaboro de la 'aplika' operacio 'kovrilo estas *SUR* potoj'; 'la libro *DE* Petro' devenas de la prilaborado de la 'aplika' rilato entenata en la frazo 'la libro apartenas *AL* Petro'; 'avino ĉirkaŭata *DE* la tuta familio' devenas de la aktiva ('aplika') frazo 'la tuta familio ĉirkaŭas la avino-N'. Siavice la frazo 'la kuracisto venas *DE* la urbo' signifas ja ke 'la kuracisto antaŭe estis *EN* la urbo, kaj nun li estas tie ĉi'; 'la infano tremis *DE* febro' estas la inverso de 'febro tremigis la infano-N'. Plia ekzemplo estas la frazo 'la butikisto parolis *KUN* kliento', kiu ŝajnas rezulti el la kunfandiĝo de la 'aplikaj' perceptoj 'la butikisto parolis *AL* kliento' kaj 'la kliento parolis *AL* la butikisto'. Same la frazo 'Karlo reagis *KUN* kolero' ŝajnas deveni de la kunfandiĝo de 'Karlo reagis' kaj 'li estis kolera'. Fine la frazo 'Karlo skribas *PER* kraĵono' antaŭpostulas 'aplikajn' perceptojn kiel 'kraĵono utilas *AL* Karlo *POR* skribi' kaj 'Karlo *POR* skribi uzas kraĵono-N'. La frazo 'Karlo ŝmiris panon *PER* butero' premisas la frazon 'Karlo ŝmiris buteron *SUR* la panon'. Do inverse:

'kovrilo estas *sur* potoj' → 'poto *kun* kovrilo'
 'la libro apartenas *al* Petro' → 'la libro *de* Petro'
 'la tuta familio ĉirkaŭas la avinojn' → 'avino ĉirkaŭata *de* la tuta familio'
 'la kuracisto antaŭe estis *en* la urbo, kaj nun li estas tie ĉi' → 'la kuracisto venas *de* la urbo'
 'la butikisto parolis *al* kliento kaj tiu parolis *al* li' → 'la butikisto parolis *kun* la kliento'
 'Karlo reagis kaj li estis kolera' → 'Karlo reagis *kun* kolero'
 'kraĵono utilas *al* Karlo *por* skribi' kaj 'Karlo *por* skribi uzas kraĵonon' → 'Karlo skribas *per* kraĵono'
 'Karlo ŝmiris buteron *sur* panon' → 'Karlo ŝmiris panon *per* butero'

Oni rajtas nun sin demandi kial la tri kestoj de la diagrama meza bendo restas malplena. La respondo estas ke la centra kesto devas necese resti malplena, ĉar ĝi estas ekster la interplekta dinamiko de la du klasifikaj kriterioj: (1) aplikiteco jes/ne, (2) dimensio jes/ne. La dekstra kaj la maldekstra mezaj fakoj estas male plenaj nur en kelkaj lingvoj, en la okcidentaj semidaj lingvoj ekzemple. En tiuj lingvoj (fenica, hebrea, aramea, araba, etiopa) la dekstra meza fako estas okupata de la prepozicio B(A/E/I)-, kiu signifas samtempe *EN* (aplike) kaj *PER/KUN* (retroaplike), ekzemple en la hebrea lingvo: Genezo 22,13: «ŭa-jjar' ŭe-hinne ajil ahar ne'ĉaz BA-ssebak BE-qarna(ji)ŭ» "(kaj Abraham levis siajn okulojn) kaj vidis, ke jen virŝafoj malantaŭe implikiĝis *EN/PER* la arbetaĵoj *PER/EN* siaj kornoj"; Readmono 6,5: «ahabta et JHWH cloheka BE-kol lebabka u-B-kol naŝka u-B-kol me'odeka» "Vi amos la Eternulon vian dion *PER/EN* via tuta koro, *PER/EN* via tuta animo kaj *PER/EN* via tuta forto".

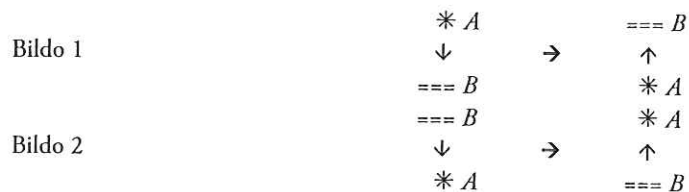
22. La diagramo 7 klariganta la prepozician sistemon de esperanto estis prezentita la unuan fojon en Pennacchietti 1976, p. 153. Inter la tiama kaj la nuna diagramoj intervenis kelkaj ne gravaj ŝanĝoj. Aliaj studoj pri prepoziciaj sistemoj aperas en Pennacchietti 1974, idem 1978, idem 1981 kaj idem 2005.

23. Kp. Brøndal 1967, p. 65.

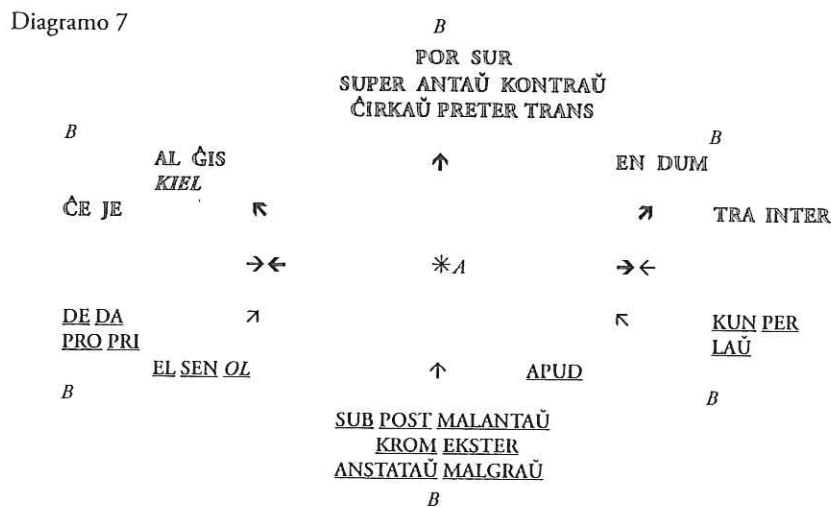
Siavice, la maldekstra meza fako estas okupata de la prepozicio L(A/E/I)-, kiu signifas samtempe AL (aplike) kaj DE (retroaplike), ekzemple en la hebrea: Psalmo 3,1: «mizmor LE-daŭid» «salmo DE/AL Davido»; 2 Reĝoj 5,9: «petaĥ ha-bbajit LE-'eliša» «la pordo de la domo DE/AL Eliŝa».

5 – Konkludo

Nu, diagramo 7 estas provo bildigi prepozician sistemon ĝenerale kaj la prepozician sistemon de Esperanto aparte. Oni rajtas konjekti ke tiu opozicia krado taŭgas por klasifiki la prepoziciojn de ĉiu lingvo kaj ne nur la prepoziciojn. Alternativa maniero bildigi tiun ĉi sistemon postulas ke ni renversu la bildon 1 kaj la bildon 2:

Tiam ni ricevos rondan diagramon en kiu la parolelemento *A* (substantivo, adjektivo, adverbo, verbo aŭ tuta propozicio), nome la elemento kiu respondas al la *Figuro* (*), troviĝas en la centro. La substantivo *B*, antaŭ kiu la prepozicio estas metita, nome la elemento kiu respondas al la *Fono*, troviĝas periferie ĉirkaŭ la *Figuro*. La alinternaj kaj la aleksteraj sagoj reprezentas respektive la 'aplikajn' kaj la 'retroaplikajn' prepoziciojn kiuj intermetiĝas inter la elemento *A* kaj la elemento *B*.

Diagramo 7 prezentiĝas kiel rondo sur kiu estas sisteme dismetitaj kaj eksponataj la prepozicioj de Esperanto. La pli abstraktaj prepozicioj lokiĝas en la maldekstra sektoro de la rondo ('nedimensiaj prepozicioj'). Montriĝas malpli abstraktaj la prepozicioj okupantaj la dekstran sektoron ('dimensiaj prepozicioj'). Prezentas male specifan situacion signifon la plejparto de la prepozicioj kiuj troviĝas en la supra kaj la malsupra sektoroj de la rondo. Ĉiu grupo da prepozicioj estas signife iel parenca kun la grupo kiu, en la rondo, ĝin antaŭas aŭ sekvas laŭ horloĝa direkto aŭ kontraŭmontrila direkto.

La prepozicioj eksponataj sur tiu rondo estas do la rilat-instrumentoj kiujn la parolanto fojfoje uzas por certigi al si mem kaj por komuniki al aliaj homoj, kiamaniere li muntas kaj malmuntas la unuopajn erojn, kiujn li perceptas en la eksterlingva mondo. La 'aplikaj' prepozicioj estas inter la morfemoj kiuj lingvonivele reprezentas la muntajn kaj kunmetajn operaciojn de la menso. Male, la 'retroaplikaj' prepozicioj estas inter la morfemoj kiuj servas por transformi kaj reutiligi laŭ diversa perspektivo la rezultojn de 'aplikaj' operacioj; ekzemple, per la 'retroaplika' prepozicio DE oni transformas la frazon "Karlo aĉetis biciklon" en la substantivan sintagmon "biciklo aĉet-ITA DE Karlo" aŭ "biciklo DE Karlo". Per 'retroaplikaj' prepozicioj oni kreas do novajn koncept-agregatojn kaj oni povas samtempe prispuri la originan semantikan hierarkion de la unuopaj eroj de la agregato. En la specifa kazo de la substantiva sintagmo (agregato) "biciklo aĉet-ITA DE Karlo" la premisoj estas du: ke oni aĉetis biciklon kaj ke la aĉetinto (aganto) estas Karlo.

Krom munti aŭ transformi perceptaĵojn, la prepozicioj havas ankaŭ la funkcion indiki, kiamaniere la parolanto konceptas kaj proponas al sia kunparolanto la *Fonon* esprimatan de la koncerna substantivo (*B*): ĉu li ĝin konceptas en dimensia formo kaj kunekzistanta kun la *Figuro* esprimata de *A*, aŭ ĉu la parolanto taksas la dimensiecon de la *Fono* ne grava kaj ties kunekziston kun la *Figuro* ne rimarkinda.

Ekzemple, se ni vidas boaton kaj velon kaj ni enfokusigas la boaton, tiam la boato fariĝas *Figuro* kaj la velo fariĝas *Fono*. Se ni nun volas akcenti la kunekziston de la *Fono* kun la *Figuro*, ni diros "boato KUN velo". Male, se por ni tiu kunekzisto komunikadcele ne estas grava, ni diros "vel-boato" (itallingve "barca a vela). Velboatoj portempe povas ja resti sen veloj. Plie, se la vorto "fino" estas konceptita dimensiece, nome kiel la ekstrema parto de surfaco, ni diros "loĝi EN la fino de la mondo", uzante la 'aplikan dimensian' prepozicion EN, kiu troviĝas en la dekstra flanko de la rondo. Se, male, la vorto "fino" estas konceptita kiel referencopunkto, do ne dimensiece, ni diros "loĝi ĈE la fino de la strato", uzante la 'aplikan nedimensian' prepozicion ĈE, kiu troviĝas do en la maldekstra flanko de la rondo.

La modelo por bildigo de prepozicia sistemo kiun ni ĉi tie prezentas ne sukcesas ekspliki pli multe, sed – espereble – ĝi proponas opozician kradon kiu povos montriĝi utila por pluj esploroj.

Bibliografio

- Brøndal 1967 = Brøndal, Viggo, *Teoria delle preposizioni. Introduzione a una semantica razionale*, Milano 1967; Silva ed. (*Prepositionernes Teori*, København 1940; *Théorie des prépositions. Introduction à une sémantique rationnelle*, Copenhague 1950; Ejnar Munksgaard).
- Jackendoff 1991 = Jackendoff, Ray, *X-bar Syntax. A Study of Phrase Structure*, Cambridge, Massachusetts, – London, England, 1977, repres. 1991: MIT Press.

Langacker 1982 = Langacker, R.W., "Space Grammar, Analysability, and the English Passive", *Language*, 58 (1982), pp. 22-80.

Luraghi-Gaeta 2003 = Luraghi, Silvia – Gaeta, Livio, "Introduzione", in Livio Gaeta – Silvia Luraghi (red.), *Introduzione alla Linguistica Cognitiva*, Roma 2003, pp. 17-35.

Migliorini 1986 = Migliorini, Bruno, *Manuale di Esperanto*, 4ª edizione, Milano 1986: Cooperativa editoriale Esperanto.

PAG 1980 = Kalocsay, Kálmán – Waringhien, Gaston, *Plena Analiza Gramatiko de Esperanto*, Rotterdam 1980.

Pennacchietti 1974 = Pennacchietti, Fabrizio Angelo, "Appunti per una storia comparata dei sistemi preposizionali semitici", *Annali dell'Istituto Orientale di Napoli*, 34, N.S. XXIV (1974), pp. 161-208 + 7 tavole.

Pennacchietti 1976 = Pennacchietti, F.A., "La prepozicia sistemo de Esperanto", en Serdahelyi, I. (edit.), *Esperantologiaj Kajeroj 1*, Budapest, ELTE, 1976, pp. 137-153.

Pennacchietti 1978 = Pennacchietti, F.A., "Uno sguardo comparativo sul comparativo semitico", *Atti del 1° Convegno Italiano sul Vicino Oriente Antico, Roma, 22-24 Aprile 1976* (Orientis Antiqui Collectio – XIII), Roma 1978, pp. 175-197.

Pennacchietti 1981 = Pennacchietti, F.A., "Indicazioni preliminari sul sistema preposizionale dell'ebaita", in Luigi Cagni (a cura di), *La lingua di Ebla. Atti del Convegno internazionale (Napoli, 21-23 aprile 1980)*, Napoli 1981, pp. 291-319.

Pennacchietti 2005 = Pennacchietti, F.A., "Sull'etimologia e sul significato della preposizione araba 'an", in Bogdan Burtea – Josef Tropper – Helen Younansardaroud (Hrsg.), *Studia Semitica et Semito-hamitica. Festschrift für Rainer Voigt anlässlich seines 60. Geburtstages am 17. Januar 2004*, Münster 2005: Ugarit-Verlag, pp.283-306.

PIV 2002 = *La nova Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*, Paris 2002: S.A.T.

Rubin 2005 = Rubin, Aaron D., *Studies in Semitic Grammaticalization*, Winona Lake, Indiana, 2005: Eisenbrauns.

Taylor 1993 = Taylor, J.R., "Prepositions: Patterns of polysemization and strategies of disambiguation", in C. Zelinsky-Wibbelt (ed.), *The Semantics of Prepositions*, Berlin / New York 1993, 151-175.

Taylor 2002 = Taylor, J.R., *Cognitive Grammar*, Oxford 2002: Oxford University Press.

Come classificare le preposizioni? Una nuova proposta.

La preposizione resta la parte del discorso che meno ha richiamato l'attenzione dei linguisti. Esiste anche per le preposizioni un sistema organico di opposizioni che ne definisca il valore semantico? In che rapporto stanno le preposizioni e le desinenze dei casi? In questo articolo si affronta il problema di come si possano classificare le preposizioni inserendole in una griglia preliminare di opposizioni semantiche con particolare attenzione alle preposizioni dell'esperanto.

Viene in seguito descritta la proposta avanzata da Viggo Brøndal (1887-1942) per la formulazione di una griglia classificatoria teoricamente valida per ogni lingua dotata di preposizioni. Il sistema ideato dal linguista danese si basa essenzialmente sull'intersecarsi di due relazioni fondamentali della logica matematica: la transitività e la simmetria. Viene quindi proposto un modello di raffigurazione di un sistema preposizionale che offre una griglia di opposizioni che può rivelarsi utile per ulteriori ricerche.

Antaŭparolo (Christer Kiselman)	7
Saluto de Paolo Migliorini	9
Malferma saluto (Prof. Francesco Sabatini)	11
Migliorini: homo, lingvisto kaj esperantisto (Tullio De Mauro)	15
Bruno Migliorini en la esperanta kulturo (Carlo Minnaja)	23
Propono klasifiki la prepoziciojn de Esperanto (Fabrizio A. Pennacchietti)	32
Hamleto en Esperanto (Humphrey Tonkin)	45
Fundamento de Esperanto: limoj kaj timoj (Geraldo Mattos)	56
La instru-libro de Bruno Migliorini – sukceso dum okdek jaroj preter ĉiuj modeloj kaj aliroj al lingvo-instruado (Renato Corsetti)	67
La kulturaj radikoj de Esperanto: la pedagogio de JAN AMOS KOMENSKÝ (Giordano Formizzi)	80
Vortoj kaj signifoj specifaj nur por Esperanto-kulturanoj: kiel ili formiĝas (D-ro hab. Aleksandro S. Melnikov)	100
Esperanto en la scienco en la reĝa epoko (Prof. Amri Wandel)	119
Aldonaĵo	123